

ARTYKUŁY

*Barbara Liberska**

PERSPEKTYWY ROZWOJOWE CHIŃSKIEJ GOSPODARKI DO 2050 ROKU

WPROWADZENIE

Dzięki przeprowadzonym po 1978 roku reformom i otwarciu gospodarka chińska stała się w ostatnich dekadach najszybciej rozwijającą się gospodarką świata. Realny średnioroczny wzrost PKB wynosił 10%, co oznacza, że w ostatnich 30 latach jego realna wartość wzrosła 20-krotnie (w USD). Wcześniej nie udało się żadnemu krajowi tak szybko i w takim stopniu powiększyć dochodu narodowego. Sukcesy gospodarcze Chin stanowią unikatowe doświadczenie we współczesnej gospodarce światowej, zwłaszcza że dotyczą kraju, w którym mieszka 1,3 mld ludzi. Przyjęty przez Chiny model rozwoju pozwolił na transformację gospodarki biednego kraju rolniczego (80% ludności) w drugą potęgę gospodarczą świata, przy czym ponad 400 mln osób wydobyło się z biedy i dla większości społeczeństwa warunki życia znacznie się poprawiły.

Chińskie cele rozwojowe pozostają niezmienione; po pierwsze, utrzymanie wysokiego wzrostu gospodarczego, po drugie, wyrwanie setek milionów ludzi z biedy i przeniesienie ich ze wsi do miast oraz ogólna poprawa poziomu życia, po trzecie, zapewnienie stabilizacji politycznej i społecznej. Ogromne inwestycje i strategia maksymalizacji eksportu stworzyły podstawy dynamicznego wzrostu gospodarczego w ostatnich dekadach. Proces transformacji gospodarki był realizowany pod kierunkiem Chińskiej Partii Komunistycznej, w ramach specyficznego modelu kapitalizmu państwowego czy – jak go określają Chińczycy – „modelu społecznej gospodarki rynkowej”. Przyjęta koncepcja modernizacji zakładała reformy gospodarcze bez reform demokratycznych oraz decydującą rolę państwa w wytyczaniu kierunków rozwoju.

* Instytut Nauk Ekonomicznych PAN.

Reformy i otwarcie gospodarki wpłynęły nie tylko na wielkość i strukturę gospodarki, ale przyczyniły się do znacznego wzrostu pozycji Chin w gospodarce światowej. W ostatnich latach Chiny zajęły dominującą pozycję w handlu światowym jako największy eksporter towarów i importer wielu surowców mineralnych i roślinnych. Są też największym producentem wielu wyrobów przemysłowych, w tym samochodów. Chińskie korporacje zajmują coraz większą pozycję na globalnych rynkach. Wpływ Chin na gospodarkę światową zdecydowanie wzrósł; już nie tylko uczestniczą w procesach globalizacji, ale w dużym stopniu te procesy kształtują.

W okresie globalnego kryzysu finansowego i gospodarczego wzrost popytu w Chinach napędzał wzrost gospodarczy nie tylko w regionie Azji, ale w całej gospodarce światowej. Inwestycje chińskie w świecie przyczyniały się do ratowania wielu firm, instytucji i budżetów państw. Podczas gdy większość krajów była pogrążona w recesji, Chiny nadal utrzymały ponad 9% wzrost gospodarczy. Globalny kryzys wpłynął na przyspieszenie zmian w modelu rozwoju i w najbliższych dekadach planowane są głębokie dostosowania i restrukturyzacja gospodarki. Obecnie chińskie instytuty badawcze i władze kraju przygotowują ambitne plany rozwoju kraju do 2050 roku, wytyczane są priorytetowe kierunki rozwoju i dalsze reformy, aby zapewnić dalszy dynamiczny wzrost gospodarczy i pozwolić na bardziej sprawiedliwy podział korzyści ze wzrostu gospodarczego, a następnym kilkuset milionom osób wydobyć się z biedy.

Program reform ma rozwiązać wiele problemów i sprzeczności, jakie powstały w poprzednim okresie. Szczególnym wyzwaniem są rosnące nierówności w rozwoju społecznym i regionalnym oraz wysoka zależność od globalnego popytu i zagranicznej technologii. Plany rozwoju na najbliższe dekady zakładają między innymi przejście od gospodarki opartej na rozwoju pracochłonnych i energochłonnych gałęzi przemysłu do budowy gospodarki opartej na innowacjach i produkcji wysoko zaawansowanych towarów. Planuje się też znaczne zwiększenie krajowej konsumpcji i zmniejszenie zależności od globalnego popytu.

Perspektywy rozwojowe Chin zależą nie tylko od czynników wewnętrznych, ale w dużym stopniu od czynników zewnętrznych. W ramach polityki „dobrego sąsiedztwa” oraz „strategicznego partnerstwa” Chiny starają się rozszerzyć swoją strefę wpływów na wielu kontynentach i stworzyć warunki dla korzystnej współpracy gospodarczej z różnymi krajami. Spektakularne sukcesy gospodarcze w ostatnich dekadach powodują, że szeroko studiowany jest chiński model rozwoju. W ostatnich latach stał się bardzo atrakcyjny dla wielu krajów słabiej rozwiniętych, które chciałyby powtórzyć drogę chińską. W związku z niepowodzeniem wolnorynkowego modelu opartego na Washington Consensus, dla niektórych krajów model chiński, określany jako Beijing Consensus, wydaje się bardziej efektywny.

W wielu ośrodkach badawczych na świecie od wielu lat prowadzone są prace na temat pozycji Chin w gospodarce światowej i ich rosnących wpływów. Opracowywane są też perspektywy wzrostu potencjału gospodarczego i prognozy,

co do wielkości dochodu narodowego do 2050 roku. Znacznie szybciej, niż wcześniej zakładano, Chiny wyprzedziły w 2007 roku trzecią gospodarkę świata, Niemcy, a w 2010 roku drugą gospodarkę, Japonię, i zajęły drugie miejsce po USA. Liczne prognozy wskazują na to, że już w trzeciej dekadzie obecnego stulecia Chiny wyprzedzą Stany Zjednoczone i staną się największą gospodarką świata.

W pracy poszukiwano odpowiedzi na następujące pytania:

- Czy wysoki wzrost gospodarczy w najbliższych dekadach może być kontynuowany? Jakie czynniki wewnętrzne i zewnętrzne mogą go wspierać, a jakie stanowią ograniczenia?
- Jakie jest oddziaływanie gospodarki chińskiej na inne kraje? Czy chiński model rozwoju może być wykorzystany przez kraje na drodze do pokonania zacofania?
- W jakim kierunku będzie się zmieniał chiński model rozwoju w najbliższych dekadach?
- Jaką pozycję mogą zająć Chiny w gospodarce światowej do 2050 roku?

CHIŃSKI MODEL ROZWOJU

Sukcesy gospodarcze Chin w ostatnim 30-leciu stanowią w nowoczesnej historii zjawisko wyjątkowe, żadnemu krajowi nie udało się bowiem w tak krótkim okresie osiągnąć tak wiele. Model rozwoju realizowany przez Chiny nie tylko zapewnił bardzo wysokie tempo wzrostu przez trzy dekady, ale okazał się odporny na kryzysy¹. Przyjęta droga rozwoju wynikała ze specyfiki i uwarunkowań wewnętrznych wielkiego ludnościowo i zacofanego kraju rolniczego.

Kierunki reform wyznaczało państwo w kolejnych planach rozwoju zatwierdzanych przez partię komunistyczną, nadając procesom gospodarczym własne tempo, wytyczając kolejne etapy, biorąc pod uwagę cechy specyficzne kraju, takie jak: demografia, sytuacja na wsi, urbanizacja, możliwości rozwoju produkcji na eksport. Wprowadzano stopniowo i konsekwentnie reformy rynkowe, a krajowe oszczędności pozwalały na wysokie inwestycje (przyspieszona industrializacja, rozwój infrastruktury, urbanizacja). Natomiast otwarcie na zagraniczne inwestycje bezpośrednie i technologie stworzyło warunki dla ekspansji chińskich towarów na globalne rynki. Otwarte rynki i wysoka konkurencyjność chińskich towarów zapewniły wzrost nadwyżki eksportowej i pozwalały na realizację ambitnych programów rozwojowych.

Każdy kolejny etap reform był szczegółowo przygotowywany; początkowo reformy były wdrażane na małą skalę, potem wprowadzano odpowiednie korekty

¹ W czasie azjatyckiego kryzysu w 1997 r. cały region przeżywał poważne załamanie, a gospodarka chińska rosła o ponad 8%. Podczas globalnego kryzysu w latach 2007–2009 większość krajów była pogrążona w recesji, a Chiny osiągały ponad 9% tempo wzrostu.

i dopiero podejmowano realizację reform na dużą skalę. Chińczycy określają to, jako „naukowe podejście do rozwoju”, tzn. racjonalne planowanie oparte na studiach i doświadczeniach innych krajów przy uwzględnieniu krajowych uwarunkowań i dążenie do lepszego wykorzystania własnych zasobów. W realizacji reform przyjęto koncepcje gradualizmu, decentralizacji i stopniowego otwarcia na bezpośrednie inwestycje zagraniczne i rozwój sektora prywatnego. Polityka stopniowego otwarcia gospodarki i udział w procesach globalizacji odbywały się na własnych zasadach, a ich celem była maksymalizacja korzyści i minimalizacja strat oraz zapewnienie ekonomicznego bezpieczeństwa kraju. Na każdym etapie określano szanse i wyzwania, jakie stwarza proces globalizacji dla dalszego rozwoju. W realizacji proeksportowej strategii rozwoju w znacznym stopniu opierano się na zagranicznych inwestycjach i technologii, ale pod nadzorem państwa. Państwo decydowało o zakresie, szybkości, narzędziach oraz kierunkach uczestniczenia w globalizacji w taki sposób, aby ograniczyć jej negatywny wpływ na rozwój kraju [Gu, 2006]. Chińskie podejście do globalizacji często określa się jako kontrolowaną lub zarządzaną globalizację. Polityka państwa stale dostosowywała się do zmieniających się warunków pod kątem ograniczenia zagrożeń dla stabilizacji i utrzymania wysokiego wzrostu.

J. Stiglitz określa takie podejście jako globalizację zarządzaną (*managed globalization*), pozwalającą na uniknięcie okresów boomu i załamania gospodarki. Uważa, że model włączenia się w procesy globalizacji przy silnym interwencjonizmie państwowym przyniósł imponujące wyniki i okazał się znacznie efektywniejszy niż model neoliberalny [Stiglitz, 2006, s. 10].

W. Szymański uważa, że sukces rozwojowy Chin nie byłby możliwy bez umiejętnego wykorzystania szans, jakie dawał proces globalizacji. Chiński model dostosowań do globalizacji okazał się najbardziej efektywny, a zdolność wykorzystania globalnego popytu pozwoliła na wysoki wzrost gospodarczy. Chiny stały się „fabryką świata”, dostarczając na globalne rynki towary przemysłowe po bardzo konkurencyjnej cenie (niskie świadczenia społeczne, niskie płace i wysoka wydajność). Jego zdaniem, jest to fabryka w państwie sprzyjającym niskim kosztom, gdzie autorytarny aparat państwowy przeciwstawiał się społecznym roszczeniom. Autor pisze, że „model chiński jest modelem, w którym gospodarka korzysta z dostępu do globalnego popytu oraz dopływu zagranicznych inwestycji bezpośrednich i techniki, a jednocześnie jest modelem bez pracowniczych i społecznych roszczeń” [Szymański, 2006, s. 196].

T. Kowalik nazywa model chiński hybrydą ustrojową, gdyż „łączy w sobie konfliktowe elementy różnych systemów ekonomicznych: biurokratycznego planowania, wyspowego kapitalizmu, prostej produkcji towarowej, gospodarki naturalnej” [Kowalik, 2005, s. 219]. Uważa, że dla jego zrozumienia jest mało przydatna teoria współczesnej ekonomii. Zwraca też uwagę na to, że obecny model znacznie odbiega od początkowych założeń transformacji zakładającej budowę społecznej gospodarki rynkowej czy – jak to określali chińczycy – „socjalizmu z chińską specyfiką”, gdyż doprowadził do znacznego wzrostu nierówności społecznych i dużego rozwarstwienia społeczeństwa.

Chiński model kapitalizmu państwowego stanowi szczególną odmianę gospodarki rynkowej z autorytarną scentralizowaną kontrolą polityczną, godzi kapitalizm z autorytaryzmem. Początkowo dominującą rolę w rozwoju odrywały wielkie państwowe przedsiębiorstwa, ale stopniowo ich pozycja maleje na rzecz dynamicznie rozwijającego się sektora prywatnych przedsiębiorstw. Na rynku działają silne firmy zagraniczne, duże przedsiębiorstwa państwowe i miliony firm prywatnych². Pragmatyzm w realizowaniu niekonwencjonalnej polityki gospodarczej pozwolił Chinom w ostatnich 30 latach osiągnąć rocznie prawie 10% tempo wzrostu gospodarczego. Dynamiczny wzrost eksportu (od czasu rozpoczęcia reform przeszło 100-krotny w wartości nominalnej) pozwolił zapewnić prace milionom ludzi. Wysoka nadwyżka w handlu przyczyniła się do znacznego wzrostu rezerw walutowych.

W 2004 roku model rozwoju Chin został określony przez J. Coopera Ramo jako "Beijing Consensus". Autor chciał pokazać specyfikę i oryginalność chińskiego podejścia do rozwoju w odróżnieniu od powszechnie obowiązującego modelu neoliberalnego według zasad Washington Consensus. Naukowcy i politycy od lat prowadzą debaty nad tym, czy model chiński jest modelem zapewniającym lepsze rezultaty na drodze pokonania zacofania. Wskazują na to, że chiński autorytarny model kapitalizmu państwowego przyniósł wysoki wzrost gospodarczy, stabilizację oraz lepsze życie dla milionów ludzi, a wysokie koszty społeczne stanowiły cenę za ten wzrost.

S. Halper podjął szczegółową analizę modelu chińskiego i uważa, że jest z wielu względów wyjątkowy. Twierdzi, że model ten jest wyrazem „unikalnego charakteru chińskiej kultury (konfucjańskie zasady), demografii (ponad 1,3 mld ludności) filozofii rządzenia i relacji między rządzącymi i rządzonymi (system wspólnych wartości)” [Halper, 2010, s. 32]. Podkreśla też wielkie umiejętności przywódców Chin korzystania z doświadczeń wielu krajów i wyciągania wniosków z ich sukcesów i niepowodzeń. Strategia rozwoju była stale dostosowywana do zmieniających się warunków. Istniała ścisła współpraca partyjnych przywódców z technokratami przy opracowywaniu kolejnych etapów reform i wytyczaniu ich dalekosiężnych skutków oraz warunków osiągnięcia celów rozwoju.

Model ten przyniósł Chinom imponujące sukcesy. Otwarcie na zagraniczne inwestycje i niskie koszty pracy spowodowały, że Chiny stały się atrakcyjnym krajem dla inwestorów zagranicznych. W 1990 r. napłynęło do Chin około 3,5 mld USD inwestycji zagranicznych, dziesięć lat później ich wartość była 12-krotnie większa. W latach 1995–2005 napływało tam średnio rocznie około 49 mld USD, a w latach 2006–2009 dwukrotnie więcej. Nawet w okresie globalnego kryzysu w 2008 r. napłynęło ponad 108 mld USD. Ogólna wartość zagranicznych inwestycji bezpośrednich w 2009 roku przekroczyła 473 mld USD [World Investment Report, 2010]. Największe światowe korporacje mają tutaj swoje oddziały i ich działalność w dużym stopniu przyczyniła się do eksporto-

² W 1992 r. liczba chińskich przedsiębiorstw prywatnych wynosiła 140 tys. a w 2008 r. 6,600 mln. Na rynku chińskim działa ponad 435 tys. firm z kapitałem zagranicznym; jest tam obecnych 480 największych światowych firm z listy Fortune 500.

wych sukcesów Chin. Korporacje inwestują w dziedziny coraz bardziej zaawansowane, nie tylko w produkcję wyrobów przemysłowych, ale i w sektor usług biznesowych, a ostatnio przenoszą tam znaczną część swojej działalności badawczo-rozwojowej.

Przyspieszenie integracji z gospodarką światową nastąpiło po przyjęciu Chin do WTO w 2001 r., po wieloletnich przygotowaniach od 1986 roku. Członkostwo w WTO nadało procesom globalizacji gospodarki Chin nowy wymiar i przyczyniło się do dynamicznego wzrostu handlu zagranicznego. Udział handlu zagranicznego w PKB wzrósł z 7% w 1980 r. do 67% w 2008 roku. W ostatniej dekadzie eksport towarów rósł średnio o ponad 25% rocznie. W 2000 r. eksport towarów przekroczył 249 mld USD i był ponad 10-krotnie wyższy niż w 1983 r. (w cenach bieżących). Natomiast w 2008 r. przekroczył 1428 mld USD, a więc wzrósł w stosunku do 2000 roku prawie sześciokrotnie. Od 2005 r. nadwyżka eksportowa sięgała średnio rocznie ponad 230 mld USD, a chińskie rezerwy walutowe, które w 2000 r. wynosiły 168,5 mld USD., wzrosły w 2007 r. do 1531 mld USD, a w 2010 r. przekroczyły 2400 mld USD. W ciągu 10 lat ich wartość wzrosła prawie 15-krotnie.

Tabela 1. Wybrane wskaźniki rozwoju Chin w latach 1980–2009

Rok	Wzrost PKB (w %)	Wielkość eksportu towarów (ceny bieżące, mln USD)	Napływ FDI (ceny bieżące, mln USD)	Nadwyżka na rachunku bieżącym		Rezerwy walutowe (na koniec roku, mld USD)
				w mln USD	jako % PKB	
1980	7,8	18 099	57	0,286	0,092	2
1995	10,9	148 780	37 521	0,242	0,070	74
2000	8,4	249 203	40 715	20 518	1,712	166
2001	8,3	266 098	46 878	17 405	1,312	212
2002	9,1	325 596	52 743	35 422	2,436	286
2003	10,0	438 228	53 505	45 875	2,796	404
2004	10,1	593 326	60 630	68 659	3,554	610
2005	10,4	761 953	72 406	160 818	7,192	819
2006	11,6	968 936	72 715	253 268	9,526	1 066
2007	13,0	1 217 939	83 521	371 833	10,993	1 528
2008	9,0	1 428 500	108 312	436 107	9,427	1 966
2009	8,7	1 330 600	95 000	297 100	5,780	2 545

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Handbook of Statistics* [2009]; *World Investment Report* [2010]; *World Development Indicators* [2010].

Chiny stały się największą potęgą przemysłową i eksportową świata. Udział Chin w światowym PKB (według parytetu siły nabywczej – ppp) wzrósł z 2% w 1980 r. do 12% w 2008 r., a udział w eksporcie światowym w tym czasie wzrósł z 1% do 8,9%³.

Szybkość, z jaką Chiny przeszły ze statusu biednego kraju rolniczego do globalnej potęgi gospodarczej, budzi podziw w wielu krajach. Doświadczenia chińskiej transformacji stanowią przedmiot badań na całym świecie. Chiny wykorzystały wiele z tzw. azjatyckiego modelu rozwoju realizowanego przez Japonię czy nowe tygrysy – wzrost gospodarczy napędzany przez duże inwestycje i proeksportową strategię rozwoju, jednak ich model kapitalizmu państwowego był dostosowany do innych realiów. Pozwolił prawie 400 mln osób wydobyć się z biedy i stworzyć miejsca pracy w nowo budowanych miastach⁴.

Chiński model rozwoju oparty na autorytarnych rządach i specyficznym podejściu do reform rynkowych, wydaje się dzisiaj dla wielu krajów atrakcyjny. Przywódcy niektórych krajów, w tym Wietnamu, Burmy, Kambodży, Syrii czy Iranu, studiują chińską drogę rozwoju, zastanawiając się, czy można ją zastosować w ich krajach [Halper, 2010, s. 128].

Z badań wynika, że w wielu krajach opinie o chińskim modelu są pozytywne, np. w Nigerii i Pakistanie tak oceniało go 85% badanych, w Indonezji i w Rosji około 60% [„The Economist”, 2010]. Chiński model kapitalizmu państwowego nie tylko zapewnił wysoki wzrost gospodarczy, ale pozwolił uniknąć kryzysów. Obecny globalny kryzys podważył zaufanie wielu krajów do anglosaskiego modelu wolnorynkowej gospodarki i jego neoliberalnej ideologii.

GOSPODARKA CHIŃSKA W DOBIE GLOBALNEGO KRYZYSU

Globalny kryzys finansowy rozpoczął się w USA w 2007 r. i szybko przeniósł się do innych krajów. Jego następstwem był kryzys gospodarczy, który pograżył większość krajów świata w recesji. Spadek globalnego popytu i załamanie handlu światowego w 2008 r. przyczyniło się do spadku eksportu Chin o 16%, powodując zamykanie fabryk i utratę pracy przez ponad 20 mln ludzi. Globalny kryzys stanowił poważne wyzwanie dla realizowanego w Chinach w ostatnich dekadach modelu rozwoju, który opierał się na zaspokojeniu globalnego popytu i maksymalizacji eksportu. Reakcja rządu w odpowiedzi na kryzys była szybka i zdecydowana. W listopadzie 2008 r. przyjęto duży (585 mld USD, czyli około 14% PKB) pakiet stymulacyjny na lata 2009–2010. Środki pochodziły z budżetu centralnego, budżetów prowincji i banków rozwoju. Pakiet był przeznaczony głów-

³ Są największym światowym eksporterem komputerów, urządzeń telekomunikacyjnych, zabawek, obuwia, mebli, urządzeń biurowych, instrumentów optycznych. Eksport ten stanowi około 30% eksportu światowego i ponad 50% eksportu tych towarów z krajów rozwijających się.

⁴ W 1984 roku 84% ludności zaliczano do żyjących poniżej ubóstwa, tj. z dochodem poniżej 1 USD dziennie, w 2005 roku odsetek ludności żyjącej poniżej ubóstwa wynosił 16%.

nie na finansowanie inwestycji infrastrukturalnych, jak: budowa sieci szybkich kolei, mostów, portów, dróg, elektrowni (około 40%). Dodatkowo znaczne środki z pakietu przeznaczono też na ochronę środowiska (około 30%), na opiekę zdrowotną (wydatki wzrosły o 48% w stosunku do poprzedniego roku), na edukację (wzrost o 28%) oraz na budownictwo mieszkaniowe dla niżej zarabiających i subsydia dla różnych gałęzi przemysłu. W celu zwiększenia krajowego popytu konsumpcyjnego zdecydowano się na obniżkę podatków, subsydia konsumpcyjne oraz na wzrost akcji kredytowej na zakup mieszkań i samochodów. Głównym celem programu stymulacyjnego było szybkie odtworzenie utraconych miejsc pracy i wspieranie krajowej konsumpcji, aby zrekompensować część utraconego eksportu związanego ze spadkiem globalnego popytu. Chiny były jednym z nielicznych krajów, który w kryzysie nie tylko nie przeżywał ograniczenia dostępu do kredytów, ale wręcz przeciwnie mógł sobie pozwolić na ekspansję kredytową. Banki udzieliły w 2009 r. kredytów na sumę ponad 9 bilionów juań, czyli 2 razy większą niż w 2008 r. [Lardy, 2010]. Dynamiczny wzrost kredytów budził w pewnym okresie obawy, czy nie powstanie bańka spekulacyjna na rynku nieruchomości i nie nastąpi przegrzanie gospodarki, ale władze szybko opanowały sytuację, podnosząc stopy procentowe i stopę obowiązkowych rezerw bankowych.

Polityka rządu w odpowiedzi na globalny kryzys okazała się sukcesem. Chiny jako jeden z nielicznych krajów osiągnęły wysokie tempo wzrostu gospodarczego. W 2008 r. PKB wzrósł o 9,6%, a w 2009 r. o 8,7%, natomiast w 2010 r. szacuje się wzrost o 10,5% i o 9,5% w 2011 roku. Rosnący popyt w Chinach, spowodowany boorem inwestycyjnym i wzrostem konsumpcji, pomógł też w wychodzeniu z kryzysu wielu krajom w regionie. Możliwość wzrostu eksportu na rynek chiński surowców, dóbr kapitałowych i towarów łagodził skutki kryzysu oraz przyspieszył ożywienie w gospodarce światowej. Goldman Sachs szacuje, że w 2009 r. wkład Chin we wzrost globalnego popytu wynosił około 46%. Dynamiczny wzrost gospodarczy w Chinach spowodował, że wiele krajów Ameryki Łacińskiej i Afryki zwiększyło dochody z eksportu surowców, skorzystali też eksporterzy dóbr inwestycyjnych z Japonii i Niemiec, eksporterzy żywności z Australii i Indii oraz eksporterzy wielu towarów i podzespołów z krajów Azji.

W czasie kryzysu stopniowo zmieniano strategię inwestowania za granicą i sposób wykorzystania wielkich rezerw walutowych (około 2,5 bln dolarów). Chiński kapitał ratował upadające banki, instytucje finansowe, przedsiębiorstwa, a także zadłużone państwa. W połowie 2010 r. Chiny posiadały obligacje USA za około 850 mld USD (1/3 zagranicznych papierów skarbowych USA) oraz kilkadziesiąt miliardów obligacji rządowych krajów strefy euro (Grecja, Irlandia, Portugalia, Hiszpania). Wzrosła też wielkość chińskich zagranicznych inwestycji bezpośrednich w wielu krajach. Tylko w pierwszej połowie 2010 r. zainwestowano poza granicami 55 mld USD, tj. więcej niż w całym poprzednim roku, a w 2011 r. inwestycje mogą wzrosnąć do 200 mld USD. Chińskie banki kontrolowane przez państwo udzieliły w 2009 r. pożyczek na sumę prawie 500 mld USD [China

Statistical Report, 2010]. Państwowy Fundusz Inwestycyjny (China Investment Corporation) kupował udziały w przeżywających trudności bankach i przedsiębiorstwach. Banki chińskie finansowały wielkie inwestycje infrastrukturalne (koleje, porty, mosty, drogi) w krajach Afryki, Azji i Ameryki Łacińskiej oraz udzielały pożyczek na inwestycje w wydobywanie surowców naturalnych. Celem tych inwestycji było zapewnienie na długie lata dostaw niezbędnych surowców mineralnych i roślinnych dla dalszego dynamicznego wzrostu. Przedsiębiorstwa chińskie odkupywały od zagranicznych koncernów ich udziały w firmach działających w Chinach, a wielkie państwowe przedsiębiorstwa zwiększyły udział w światowych fuzjach i przejęciach (M&A) zwłaszcza w sektorze energetycznym, elektronicznym, usługowym i przetwórstwa żywności. Zakup niektórych zagranicznych firm podyktowany był chęcią pozyskania nowych technologii, zdobycia globalnej marki czy dostępu do rynków⁵. Między innymi takim przykładem jest wykupienie szwedzkiego producenta samochodów Volvo od Forda przez chińską firmę Geely produkującą samochody i planującą w najbliższym czasie ekspansję na rynki światowe.

Kryzys stworzył okazję dla ekspansji zagranicznych firm chińskich, które wykorzystały spadek cen aktywów wielu spółek, silną chińską walutę i szeroką pomoc państwa w pozyskiwaniu kredytów na fuzje i przejęcia w celu budowania ich globalnej pozycji. W czasie kryzysu Chiny stały się największym eksporterem kapitału i światowym kredytodawcą. W latach 2009–2010 pożyczyły krajom rozwijającym się ponad 110 mld dol. więcej niż w tym okresie zaoferował Bank Światowy. Działania Chin w tym okresie spowodowały, że ich pozycja w gospodarce światowej wzrosła oraz poszerzyły się wpływy w wielu krajach. Niektóre chińskie przedsiębiorstwa na kryzysie się wzmocniły, o czym świadczy między innymi fakt, że na liście najbogatszych ludzi w świecie (według pisma „Forbes”) w ostatnim roku przybyło 49 nowych chińskich miliarderów i jest na niej obecnie 128 osób z Chin, najwięcej po USA.

Wzrosła też rola Chin w organizacjach międzynarodowych. Aktywnie wspierały działania IMF w dostarczeniu pomocy krajom w kryzysie (kupiły obligacje za 50 mld USD), ustanowiły za 95 mld USD bilateralne swapy walutowe. Uzyskały wraz z innymi krajami z grupy wschodzących rynków większą siłę głosów funduszu i obecnie mają trzecie miejsce po USA i Japonii, a zatem będą miały większy wpływ na decyzje Funduszu i kierunki rozwoju gospodarki światowej. Chiny odgrywają ważną rolę w grupie G20, której celem jest koordynacja polityki wychodzenia z kryzysu, walka z protekcjonizmem oraz budowanie nowego globalnego porządku.

W czasie kryzysu oskarżano Chiny o manipulowanie kursem walutowym w celu utrzymania eksportu. Niedowartościowany yuan (według ekspertów o 20–40%) powodował, że chińskie towary były bardziej konkurencyjne. Na naci-

⁵ Podobnie jak zakup od IBM części obejmującej komputery osobiste, które pod marką Lenovo zdobyły rynek światowy.

ski ze strony USA i innych krajów w sprawie zmiany dotychczasowej polityki kursowej, rząd Chin stwierdzał, że sam zdecyduje, kiedy oraz w jakim stopniu będzie dokonywana rewaluacja juana i nie uważał, że rewaluacja juana pomoże amerykańskiej gospodarce. Szybka aprecjacja może spowodować spadek eksportu i zmniejszenie tempa wzrostu gospodarczego. Tymczasem Chiny muszą rozwijać się w tempie 8–9%, gdyż w warunkach chińskich zapewnia to powstawanie nowych miejsc pracy. Premier Chin mówił, że w interesie całego świata należy dbać o to, aby kurs ich waluty był stabilny.

Globalny kryzys finansowy i gospodarczy stanowił poważne wyzwanie dla realizowanego w ostatnich dekadach modelu rozwoju opartego na zaspokajaniu globalnego popytu. Mimo że Chiny stosunkowo dobrze wyszły z kryzysu, to starają się wyciągnąć z niego odpowiednią lekcję i planują w najbliższych dekadach wprowadzenie istotnych zmian w strategii rozwoju.

PROGRAM REFORM I ZMIAN W MODELU ROZWOJU W NAJBLIŻSZYCH DEKADACH

Globalny kryzys pokazał, że dotychczasowy model rozwoju oparty na dużych inwestycjach i maksymalizacji eksportu wyczerpał swoje znaczne zdolności rozwojowe. Do zapewnienia wysokiej dynamiki wzrostu konieczne są dalsze reformy. Jednym z warunków ich realizacji jest zachowanie pokoju społecznego i poparcie ludności. W 2005 r. Chińska Partia Komunistyczna przedstawiła wizję budowy „Harmonijnego społeczeństwa”, które ma się opierać na takich zasadach, jak: rządy prawa, równość i sprawiedliwość, uczciwość, solidarność w potrzebie, spokój i porządek, życie ludzi w harmonii z naturą. Budowa harmonijnego społeczeństwa ma rozwiązać wiele problemów i sprzeczności spowodowanych przyspieszoną industrializacją i urbanizacją, przyczynić się do wyrównania różnic w rozwoju między regionami i zmniejszenia nierówności społecznych, wprowadzenia świadczeń społecznych oraz poprawy środowiska naturalnego. Idea budowy harmonijnego społeczeństwa odwołuje się do zasad konfucjanizmu [Deyou, 2008, s. 11–19], które przez wieki miały ogromny wpływ na kulturę kraju. Ponowne odkrycie nauk Konfucjusza, dostosowanych do potrzeb XXI wieku, wykorzystano jako czynnik sprzyjający realizacji polityki wzrostu gospodarczego. Miały one utwierdzać społeczeństwo w przekonaniu, że państwo ma zapewniać moralność i porządek, a ludzie powinni się skupić na realizacji celów, jakie państwo stawia⁶. Zrealizowanie tej wizji ma wyciągnąć dalsze miliony ludzi z biedy, umożliwić przeniesienie ich ze wsi do miast, stworzenie dla nich miejsc pracy i mieszkań oraz poprawę poziomu życia. Plany na najbliższe lata zakładają powstanie ponad 15 milionów nowych miejsc pracy, walkę z biedą (nadal 84 mln ludzi żyje poniżej minimum) i bardziej sprawiedliwy podział docho-

⁶ Wymienia się też takie zasady jak: troska o drugiego człowieka, samoograniczenie, przestrzeganie norm, troska o zbiorowość, wkład na rzecz społeczeństwa.

dów. Szacuje się, że co roku 20 mln chłopów migruje do miast w poszukiwaniu pracy⁷. Poziom życia na wsi jest nadal bardzo niski.

Utrzymanie wysokiego wzrostu i zmierzenie się z nowymi wyzwaniami wymaga lepszego wykorzystania fundamentów rozwojowych, jak: oszczędności, inwestycje, siła robocza, infrastruktura. Planowane zmiany w modelu rozwoju zakładają dalszą modernizację gospodarki przy szerszym wykorzystaniu postępu technicznego oraz stymulowanie długotrwałego wzrostu krajowej konsumpcji w celu zachowania bezpieczeństwa ekonomicznego.

H. Hangbo wskazuje na potrzebę przebudowy nowego modelu rozwoju w kierunku: przejścia od formuły ekstensywnego do intensywnego wzrostu, przejścia od rozwoju przemysłu typu surowcochłonny do zasobooszczędny i przyjazny środowisku, od importu technologii do własnych innowacji, od stymulacji przez popyt zagraniczny do nastawienia na popyt wewnętrzny, od proinwestycyjnej do prokonsumpcyjnej strategii rozwoju, od importu kapitału do wzrostu eksportu kapitału oraz przejścia od rozwoju selektywnego do rozwoju zrównoważonego [Hangbo, 2008, s. 21–43].

Jednym z priorytetów rozwojowych na najbliższe dekady jest dogonienie pod względem zaawansowanych technologii najbardziej rozwiniętych krajów świata. Na realizację tego celu mają być przeznaczone duże środki. Wzrosną nakłady na badania i rozwój krajowego zaplecza badawczego, na rozwój kapitału ludzkiego oraz edukacji na średnim i wyższym poziomie. Plany budowy napędzanej postępowem technologicznym gospodarki będą realizowane w ramach wielu megaprojektów, angażujących tysiące naukowców w takich dziedzinach, jak: technologie w rozwój energii i ochrony środowiska (zielona technologia), technologie informatyczne, biotechnologie i ich zastosowania w rolnictwie, przemyśle i opiece zdrowotnej, technologie kosmiczna i morska, nowoczesne materiały [UNESCO *Science Report*, 2010, s. 380–390]. W najbliższych pięciu latach Chiny chcą wydać 1,5 bln USD na te dziedziny i zwiększyć ich udział w tworzeniu PKB do 8% w 2015 r. oraz do 15% w 2020 roku.

Procesy dostosowań w najbliższych dekadach będą obejmowały kilka dziedzin: pierwsza dotyczy tworzenia i wykorzystania własnych innowacji i nowoczesnej technologii, druga – zmniejszenia zależności od globalnego popytu na chińskie towary przez zwiększenie krajowej konsumpcji prywatnej, trzecia – zwiększenia roli sektora usług w gospodarce, czwarta – dążenia do bardziej zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska.

Pierwszy kierunek dostosowań, dążenie do przekształcenia gospodarki chińskiej w gospodarke wysoko zaawansowanych technologii, wymaga poszerzenia badań naukowych, tworzenia własnych innowacji i rozwoju kapitału ludzkiego. Planuje się znaczny wzrost krajowego zaplecza badawczego i nakładów na badania. Zapowiadane jest powstanie nowych instytutów badawczych w wielu miastach i wzrost zatrudnienia naukowców w krajowych placówkach naukowych.

⁷ W 2009 roku na wsi mieszkało 55% społeczeństwa (czyli około 700 mln osób), a w 1980 r. ponad 80%.

Nakłady na badania naukowe w ostatnim okresie wzrosły ponad trzykrotnie (do 1,5% PKB w 2007 r.), a w najbliższym czasie mają wynosić około 3% PKB [UNESCO Science Report, 2010]. Chińska Akademia Nauk przygotowała raport o kierunkach rozwoju nauki i technologii do 2050 roku [Wang, Zhang, Yu, Wang, 2009]. Zdając sobie sprawę z tego, że Chiny znajdują się daleko w tyle za USA w wielu nowoczesnych technologiach, konieczne jest stworzenie odpowiednich warunków do przyspieszenia rozwoju badań w wielu dziedzinach. Przygotowana mapa drogowa rozwoju technologii do 2050 roku określa główne kierunki rozwoju technologii i nauki. Przedstawiono działania w zakresie rozwoju: innowacji w zaawansowane technologie przemysłowe, zielonej technologii przyjaznej środowisku naturalnemu, inteligentnej produkcji, technologii informacyjnej, wysokich technologii. Program rozwoju tych dziedzin ma zapewnione wsparcie finansowe państwa w najbliższych planach gospodarczych. Liczba chińskich naukowców obecnie przekracza 1,5 mln osób, co stanowi prawie 20% światowej liczby naukowców [UNESCO Science Report, 2010]. W ten sposób Chiny zrównały się prawie z USA (21,9%) czy Unią Europejską (20,1%) i znacznie wyprzedziły Japonię (10%) oraz Rosję (7%). Doktoraty z nauk ścisłych zarówno na chińskich jak i na zagranicznych uniwersytetach otrzymuje najwięcej chińskich naukowców. Wielu studentów studiuje na prestiżowych uczelniach za granicą, wielu naukowców chińskich odbywa tam staże naukowe. Na uczelniach w różnych krajach od dawna pracują światowej sławy naukowcy pochodzenia chińskiego, którzy mają ścisłe kontakty z instytutami w Chinach, a niektórzy nawet wracają do kraju. Władze zachęcają do powrotu wybitnych specjalistów chińskich z zagranicy, oferując im atrakcyjną pracę w nowoczesnych laboratoriach. Nakłady na badania w Chinach w ostatnich dwóch latach były większe niż w Japonii (w przeliczeniu na dolary według ppp) [„The Economist”, 2010b, s. 64].

Państwo wspiera też programy badawczo-rozwojowe w wielu przedsiębiorstwach. Podczas gdy w czasie kryzysu większość firm w krajach wysoko rozwiniętych musiała znacznie ograniczyć wydatki na badania, to w wielu firmach w Chinach, w tym np. telekomunikacyjnych, zwiększono budżet na badania nawet o 30–50%. Instytuty badawcze w Chinach realizują z sukcesem strategie budowy superkomputerów o ogromnej mocy⁸. W latach 2006–2009 firmy chińskie zgłaszały coraz więcej patentów i pod względem liczby zarejestrowanych patentów zajmują – według WIPO – trzecie miejsce w świecie po USA i Japonii⁹. W 2008 roku liczba patentów wytworzonych w Chinach była ośmiokrotnie wyższa niż w 2000 roku. Liczba publikacji naukowych badaczy chińskich podwoiła się w ostatnich latach i stanowi 10% publikacji światowych, ale w niektórych dziedzinach przekracza 15% (fizyka, chemia, matematyka).

⁸ Wielki sukces chińskich naukowców w 2010 roku, kiedy Naukowo-Techniczny Uniwersytet Obrony Narodowej w Chansha zbudował superkomputer Tianhe-1A o gigantycznej, największej na świecie mocy, nazwany „Droga Mleczna”

⁹ World Intellectual Property Organization (WIPO) podaje że w latach 2008–2009 firmy chińskie zgłosiły o 18% więcej patentów niż w poprzednich latach.

Program przekształcenia chińskiej gospodarki w potęgę technologiczną będzie prowadził do restrukturyzacji przemysłu. Postęp technologiczny i wdrażanie innowacji powinny zwiększyć zdolności konkurencyjne chińskich towarów technologicznie zaawansowanych i ich udział w strukturze eksportu [Wang, 2009]. Realizacja programu w ciągu najbliższych 20 lat zmieni dotychczasowy obraz Chin jako kraju eksportującego tanie, o stosunkowo niskiej jakości towary, na obraz kraju eksportującego towary zaawansowane technologicznie. Postęp technologiczny przyczyni się do zmniejszenia zapotrzebowania na surowce oraz pozwoli na poprawę ochrony środowiska naturalnego. Dzięki własnym innowacjom ograniczone mogą być koszty importu nowoczesnej technologii. Chiny muszą płacić zagranicznym firmom ponad 10 mld USD za licencje i royalties rocznie; wielkość ta rosła w tempie 20% rocznie [„The Economist”, 2010b, s. 64].

Modernizacja gospodarki i wykorzystanie nowych technologii wymaga wysoko kwalifikowanej siły roboczej. W najbliższych latach zostaną zwiększone środki na rozwój szkolnictwa na poziomie średnim oraz rozwój edukacji na poziomie wyższym (w tym budowa nowych szkół wyższych w wielu miastach). Liczba studentów wyższych studiów inżynierskich i z nauk ścisłych ma się podwoić w obecnej dekadzie. W 2008 r. na studia na uczelniach wyższych zapisało się 6 mln osób, tj. 6 razy więcej niż 1998 roku. Liczba studentów w latach 1998–2005 wzrosła czterokrotnie, a absolwentów uczelni technicznych ponad 4,5-krotnie. W latach 2000–2004 roczny wzrost liczby studentów wynosił 50% [*China Educational Statistic Yearbook*, 1998–2005]. W 2008 roku studiowało nauki ścisłe 3,4 mln osób, a w najbliższych czterech latach ich liczba ma wzrosnąć o 165%. W 2008 roku było 2311 różnego typu szkół wyższych, w tym 710 uniwersytetów gdzie rocznie 111 tys. absolwentów uzyskiwało tytuł magistra i doktora. Rząd wspiera programy podejmowania studiów za granicą; około 1 mln studentów studiuje w różnych krajach świata. Plany rozwoju szkolnictwa wyższego obejmują również proces globalizacji chińskich uniwersytetów, w których będą mogli studiować studenci z całego świata z kadrą światowej klasy naukowców.

Drugi kierunek dostosowań, tj. przejście od modelu zaspokojenia popytu globalnego do większego zaspokojenia krajowego popytu konsumpcyjnego, wymaga stopniowego odchodzenia od strategii maksymalizacji eksportu na rzecz pobudzania prywatnej konsumpcji krajowej. Proces ten nie będzie łatwy, gdyż wymaga długofalowych zmian strukturalnych w obecnym modelu rozwoju. W ostatnich dekadach handel zagraniczny był głównym motorem rozwoju i gospodarka chińska stawała się coraz bardziej uzależniona od globalnych rynków¹⁰. Natomiast krajowa konsumpcja gospodarstw domowych rosła znacznie wolniej niż wzrost PKB, a dużą część dochodów starano się przeznaczyć na wzrost oszczędności. Bardzo wysoka skłonność do oszczędzania gospodarstw domowych wynikała częściowo z niskich świadczeń społecznych i konieczności

¹⁰ Udział wymiany towarowej w PKB w 2008 roku wynosił 66,8%. Wielkość obrotów towarowych w tym roku przekroczyła 2 551 mld USD, podczas gdy w 1990 r. wynosiła 115 mld USD.

zabezpieczenia z własnych środków kosztów opieki medycznej czy emerytury¹¹. Po odejściu Mao znacznie zmniejszono różne świadczenia społeczne i wydatki na usługi publiczne, koncentrując się na inwestycjach w rozwój przemysłu i infrastruktury gospodarczej. Polityka posiadania jednego dziecka i obowiązek zapewnienia opieki ludziom starszym (nie posiadającym świadczeń społecznych) zmusza młodsze pokolenie do gromadzenia oszczędności. Gospodarstwa domowe odkładają dużą częśći dochodów (średnio ponad 25%) także z powodu konieczności finansowania wyższego wykształcenia dzieci w dobrych szkołach. W ostatnich latach stopa oszczędności w Chinach przekraczała 50% PKB, a udział konsumpcji krajowej wynosi 36% PKB (w USA ponad 70%). W najbliższej dekadzie rząd ma zamiar realizować politykę pobudzania wzrostu krajowej konsumpcji między innymi przez wprowadzenie reform w zakresie zwiększenia opieki zdrowotnej, uprawnień emerytalnych i innych świadczeń socjalnych. Ubezpieczeniem zdrowotnym ma być objętych dodatkowo 400 mln osób w najbliższych latach i wydatki państwa w tej dziedzinie mają wzrosnąć trzykrotnie w ciągu 3 lat. Programy społeczne i zabezpieczenie na starość mogą zmniejszyć wysoką skłonność do oszczędzania i zachęcić gospodarstwa domowe do zwiększenia wydatków konsumpcyjnych. W planach zakłada się, że do 2050 r. udział konsumpcji w PKB wzrośnie do 45% [McKinsey, 2010]. Zmiana dotychczasowego modelu rozwoju i przejście z proinwestycyjnego na prokonsumpcyjny wzrost jest dzisiaj możliwa ze względu na ogólny wzrost dochodów ludności, a zwłaszcza nowej klasy średniej. Nowa klasa średnia szacowana jest na około 250 mln [McKinsey, 2010], a wielkość krajowego rynku konsumentów na 900 mld USD. Oznacza to, że chiński rynek jest piątym rynkiem na świecie i ma duży potencjał wzrostu. Szacuje się, że rynek konsumentów może wzrosnąć do 4,7 biliona USD w 2025 r. (w cenach stałych). Do roku 2025 około 520 mln osób będzie dysponowało dochodami ogółem 13,3 bln juanów [McKinsey, 2009]. Ogólny wzrost dochodów ludności oraz wzrost świadczeń społecznych może wpłynąć na wzrost konsumpcji gospodarstw domowych w najbliższej dekadzie. Wzrost krajowej konsumpcji prywatnej będzie miał pozytywny wpływ na zmniejszenie zależności kraju od wahań popytu na rynkach globalnych.

Trzeci kierunek dostosowań ma prowadzić do zmniejszenia dominacji sektora przemysłowego w gospodarce na rzecz rozwoju sektora usług. Sektor usług jest dotychczas stosunkowo mało rozwinięty. Przez ostatnie dekady główny wysiłek szedł na finansowanie rozwoju przemysłu. W roku 2008 udział przemysłu w PKB przekraczał 45%, natomiast udział usług stanowił 35%. Niedorozwój usług stawia Chiny raczej w grupie krajów słabiej rozwiniętych. Dalsza transformacja gospodarki w kierunku gospodarki w większym stopniu opartej na usługach stwarza możliwości zdynamizowania wzrostu gospodarczego. Oczekuje się, że proces ten nabierze nowego tempa. W czasie kryzysu w programie stabilizacyjnym przezna-

¹¹ Stopa inwestycji przekraczała 45%, a stopa oszczędności w 2008 roku wynosiła 55% PKB. Tylko około 45% mieszkańców miast i 10–20% mieszkańców wsi posiadało świadczenia socjalne. Bezpłatną opieką zdrowotną objętych było 50% ludności miast i 12% ludności wsi, a wydatki prywatne stanowiły 55% wydatków sektora zdrowia.

czono większe środki na finansowanie wielu usług publicznych. Spodziewany jest rozwój sektora usług finansowych, co może mieć korzystny wpływ wzrost udziału usług w tworzeniu dochodu narodowego.

Czwarty kierunek dostosowań ma prowadzić do bardziej zrównoważonego rozwoju. W ostatnich dekadach stosowano strategię selektywnego rozwoju powodującą, że pewne regiony dynamicznie się rozwijały i niektóre sektory miały zdecydowane pierwszeństwo. W wyniku tego powstała wielka nierównowaga między poziomem rozwoju regionów i poziomem życia ludności. Rozległe regiony środkowych i zachodnich Chin są bardzo słabo rozwinięte, natomiast skupienie rozwoju przemysłowego w regionach wschodnich powoduje wzrost zanieczyszczenia środowiska naturalnego. Model ekstensywnego rozwoju przemysłu, w tym przemysłu ciężkiego, spowodował, że zanieczyszczenie środowiska w Chinach osiągnęło alarmujące rozmiary. O tym, że władze coraz poważniej podchodzą do rozwiązania tego problemu, świadczy wiele inicjatyw podjętych na rzecz ochrony środowiska w ostatnich latach. W przyjętym w czasie kryzysu pakiecie stymulacyjnym ponad 1/3 środków finansowych (z 586 mld USD) została przeznaczona na zmniejszenie emisji dwutlenku węgla do atmosfery [*Green Stimulus*, 2010, s. 153]. Chiny w czasie kryzysu przeznaczyły na ten cel najwięcej środków wśród programów stymulacyjnych przyjętych przez kraje grupy G20. Stymulowały też popyt na bardziej ekologiczne samochody, dopłacając do zakupu samochodów na baterie elektryczne (ok. 9 tys. USD).

Na możliwości realizacji wielu programów dostosowawczych duży wpływ ma rozwój nowoczesnej infrastruktury. Od kilku lat budowano i nadal się buduje infrastrukturę drogową i kolejową na miarę XXI wieku. Plan budowy sieci szybkich kolei – ponad 16 tys. km – ma do 2020 r. obsłużyć około 90% ludności kraju. Przy nich zostaną zbudowane nowe miasta i powstaną miejsca pracy. Niektóre pociągi będą jeździły z szybkością 350 km na godzinę. W 2012 r. zostanie ukończony odcinek między Pekinem a Szanghajem długości 1316 km (koszt 32,5 mld USD), który skróci czas podróży z 12 do 5 godzin. Inwestycje w rozwój nowoczesnych szybkich kolei mają pochłonąć w najbliższych latach ponad 300 mld USD.

Dalszy wysoki wzrost gospodarczy zależy od wielu czynników wewnętrznych i zewnętrznych. W gospodarce chińskiej mogą się pojawić różne zagrożenia wewnętrzne w związku np. z powstaniem bańki spekulacyjnej na rynku nieruchomości czy papierów wartościowych, niewypłacalnością tych, którzy skorzystali na ostatniej akcji kredytowej, oraz wzrostem inflacji. Nawet niewielkie objawy destabilizacji gospodarki mogą spowodować utratę zaufania do polityki gospodarczej rządu. Na drodze dalszego dynamicznego wzrostu gospodarczego Chin muszą się zmierzyć z wieloma zagrożeniami i problemami społecznymi między innymi: stworzeniem milionów nowych miejsc pracy dla ludzi przechodzących z terenów wiejskich do miast, dla których trzeba zbudować nowe miasta, rozwojem terenów wiejskich i poprawą poziomu życia zatrudnionych w rolnictwie, zmniejszeniem rosnących dysproporcji między regionami, między miastem a wsią, między grupami społecz-

nymi, zapewnieniem bardziej sprawiedliwego podziału korzyści ze wzrostu gospodarczego, rozwojem podstawowej opieki społecznej dla większości społeczeństwa¹². Muszą też podjąć zdecydowane kroki w walce z zanieczyszczeniem środowiska, korupcją i nierównościami społecznymi¹³. Dotychczas tanie produkty (chińska cena) opierały się na bardzo niskich kosztach pracy. Chińczycy nie chcą już godzić się na tak niskie płace i strajkami będą wymuszali poprawę zarówno warunków pracy jak i płacy. Znaczna część społeczeństwa oczekuje, że będzie w większym stopniu niż dotychczas korzystała z wysokiego wzrostu gospodarczego [Liu, 2009, s 18–22]. Mimo niewątpliwych sukcesów w walce z biedą potrzebne są dalsze działania na rzecz jej zmniejszenia¹⁴. Gwałtownie rosną nierówności społeczne, szacuje się, że 10% najbogatszych gospodarstw dysponuje dochodami rocznymi 139 tys. juanów (20 tys. USD), a 10% najbiedniejszych rodzin dochodami 5350 juanów (800 USD). Z badań prowadzonych w 2008 r. na Uniwersytecie Fudan w Szanghaju wynika, że 50 mln mieszkańców ma dochody roczne przekraczające 300 tys. juanów (45 tys. USD), a 5 mln ma dochody przekraczające 1 mln juanów (150 tys. USD). Te rosnące nierówności społeczne mogą stać się przyczyną wybuchu niepokojów społecznych.

Wydaje się, że elity chińskie (politycy, przedstawiciele rządu i technokraci) zdają sobie sprawę z istniejących zagrożeń. Wielu specjalistów uważa, że pragmatyzm chińskich przywódców, ostrożne i stopniowe reformy, znalezienie właściwej odpowiedzi na pojawiające się przeciwności pozwolą na realizację przyjętych planów. Zdecydowana i wszechstronna reakcja na globalny kryzys stanowi potwierdzenie zdolności adaptacyjnej chińskiej polityki gospodarczej do nowych wyzwań.

Mimo że chińscy przywódcy zapowiadają, iż w najbliższych dekadach poza reformami gospodarczymi będą realizowane również reformy polityczne, to jednak większość badaczy uważa, że proces demokratyzacji Chin może trwać dziesiątki lat. System polityczny będzie się zmieniał bardzo powoli. Utrzymanie wysokiego wzrostu gospodarczego stanowi podstawę legitymizacji komunistycznej władzy i gwarantuje spokój społeczny. Ostatnio poszerzono znacznie swobodę dyskusji na tematy ekonomiczne, dzisiaj mogą się ścierać różne koncepcje wyboru dróg dalszego rozwoju. Władze nie zgadzają się jednak na ingerencje w dziedzinie praw człowieka i ostro zareagowały na przyznanie w 2010 roku Pokojowej Nagrody Nobla dla chińskiego obrońcy praw człowieka Liu Xiaobo.

¹² Chiny znajdują się w trakcie największych w nowożytnym świecie masowych migracji ze wsi do miast (20 mln ludzi rocznie). Do 2020 roku mają objąć dodatkowo 300 mln osób, dla których trzeba zbudować miasta, miejsca pracy i zapewnić różne świadczenia. Urbanizacja osiąga zawrotne tempo (roczny wzrost o 15%)

¹³ Według Banku Światowego w 2006 r. wskaźnik Giniego wynosił 0,451.

¹⁴ W 2007 roku 21,5 mln ludności wiejskiej żyło w absolutnej biedzie (roczne dochody poniżej 90 USD), a dodatkowe 35,5 mln ludności wiejskiej ma dochody poniżej 125 USD rocznie.

ZEWNĘTRZNE UWARUNKOWANIA DALSZEGO WYSOKIEGO WZROSTU GOSPODARCZEGO

Chiny chciałyby, aby ewolucyjnym zmianom w ich modelu rozwoju towarzyszył harmonijny rozwój globalnej gospodarki, bo od tego w dużym stopniu zależy ich dalszy szybki wzrost gospodarczy. Czynniki zewnętrzne mają istotny wpływ na warunki rozwoju, a różne napięcia polityczne i gospodarcze w stosunkach z innymi krajami mogą mieć negatywny wpływ na przeprowadzenie reform.

Szybki wzrost gospodarczy powoduje rosnące zapotrzebowanie na surowce. Chiny stały się największym w świecie konsumentem wielu surowców. W związku z tym że posiadają ograniczone własne zasoby surowcowe, muszą znaczną część surowców importować, natomiast mają monopol w metalach rzadkich¹⁵. Chiny są największym w świecie importerem bawełny, soi oraz drugim światowym importerem ropy naftowej, miedzi i cynku. W latach 1997–2005 import ropy naftowej rósł średnio rocznie o 24,4%, miedzi o 18,4%, soi o 20,5%. Szacuje się, że do 2016 roku konsumpcja różnych surowców będzie rosła 10–25% rocznie¹⁶. Udział Chin w globalnym popycie na wiele surowców przekracza 1/3. A ich popyt w dużym stopniu kształtuje ceny na rynku międzynarodowym¹⁷. Popyt chiński pozwolił wielu krajom na znaczne zwiększenie dochodów z eksportu surowców, co wpłynęło na poprawę ich bilansu płatniczego.

Jednym z celów zagranicznej polityki ekonomicznej Chin w ostatnich latach było dążenie do zagwarantowania wystarczających i niezakłóconych dostaw wielu surowców mineralnych i roślinnych. W tym celu podpisano długoterminowe porozumienia o współpracy w wydobywaniu surowców z wieloma krajami Afryki, Ameryki Łacińskiej, Azji. Większe bezpieczeństwo surowcowe miała zapewniać dywersyfikacja źródeł dostaw surowców. Porozumienia często obejmowały pomoc kredytową i techniczną oraz udziały w przedsiębiorstwach państwowych zajmujących się wydobywaniem ropy naftowej i gazu, rud żelaza, miedzi, cynku, ołowiu oraz produkcji stali i przetwórstwa surowców.

Polityka dywersyfikacji dostaw surowców przyczyniła się do znacznego wzrostu obecności Chin w wielu krajach afrykańskich, głównie w RPA, Nigerii, Angoli, Sudanie, Zambii. Poszukując w Afryce dostaw surowców mineralnych, Chiny nie tylko uczestniczą w ich wydobywaniu, ale realizują wiele prorozwojowych projektów

¹⁵ Chiny posiadają około 90% światowych zasobów metali rzadkich wykorzystywanych w nowoczesnej elektronice.

¹⁶ W roku 2016 Chiny będą zużywały 3 razy więcej ropy niż w 2007 r., około 30% więcej takich surowców, jak węgiel, nikiel, miedź, aluminium oraz o 29% więcej energii elektrycznej.

¹⁷ Ceny surowców w okresie od czerwca 2004 r. do czerwca 2007 r. wzrosły: np. cena złota o 64,9%, srebra 135,7%, miedzi 171,5%, cynku 255,6%, niklu 206,2%. Wzrosły też ceny produktów rolnych w latach 2005–2007: pszenicy o 78%, soi o 43%, kukurydzy o 86%. W latach 2004–2007 cena kawy wzrosła o 126,7%, kakao 40,2%, cukru o 34%. Według „The Economist” Commodity Price Index, ceny żywności (w USD) wzrosły w 2007 r. o 175% w stosunku do 2000 r. (cena pszenicy jest najwyższa od 11 lat), a ceny metali o 288%.

w zakresie budowy infrastruktury drogowej, kolejowej, portowej, rozwoju irygacji i sieci energetycznych, ujęć wodnych. Budują również szkoły zawodowe (rolnicze i techniczne) oraz uczelnie wyższe, głównie politechniki, a także współpracują przy budowie centrów medycznych i szpitali. Chińskie inwestycje i pomoc rozwojowa są pozytywnie oceniane przez ludność tych krajów. Współpraca gospodarcza przyczynia się do rozwoju rolnictwa i przemysłu, a eksport towarów i żywności do Chin jest przez nie częściowo kredytowany. Napływ bezpośrednich inwestycji chińskich do Afryki w 2009 r. przekroczył 9,3 mld USD. Chiny stały się też największym partnerem handlowym Afryki (wyprzedziły UE i USA), a wzajemna wymiana przekroczyła 120 mld USD – wzrosła w ostatniej dekadzie przeszło 10-krotnie. Stosunki gospodarcze Chin z krajami afrykańskimi charakteryzuje pragmatyczne podejście, a obopólne korzyści powinny stanowić gwarancję, że zmiany rządów nie zakłócą przysyłanych dostaw surowców.

Zapotrzebowanie na surowce mineralne i roślinne spowodowało, że po 2001 r. nastąpiło znaczne ożywienie w stosunkach Chin z Ameryką Łacińską. Chiny określiły podejście do współpracy z tym regionem jako tzw. partnerstwo strategiczne. Kraje Ameryki Łacińskiej posiadają bogate złoża wielu surowców – ropa naftowa, gaz, miedź, boksyty, ruda żelaza, manganu, drewno, cynk, cyna. Niektóre kraje Ameryki Łacińskiej bardzo skorzystały na obecnym boomie surowcowym. Eksport Wenezueli wzrósł w latach 2004–2005 o 39% (z tego w 32% z tytułu wzrostu cen), eksport Chile wzrósł o 37% (z tego 29% z powodu wzrostu cen), eksport Peru o 35% (z tego 21,5% z tytułu wzrostu cen), Boliwii o 28% (z tego 15% wzrost cen), Kolumbii o 24% (z tego 17% wzrost cen), a w Brazylii wzrost o 23% (z tego 10,8% z powodu wzrostu cen). Chiny kupiły w tym regionie ponad 60% swego importu soi, 81% importu ryb, 30% importu rud ołowiu, 25% rud miedzi i 20% rud żelaza. Boom surowcowy spowodował nadwyżkę na rachunku obrotów bieżących i wzrost rezerw walutowych w Brazylii, Chile, Peru, Kolumbii, Argentynie, Meksyku¹⁸. Przyczynił się też do dynamicznego wzrostu gospodarczego w tym regionie w latach 2003–2008, kiedy wzrost PKB wynosił około 4,5% [Liberska, 2008].

Chiny stały się głównym partnerem handlowym Brazylii, Argentyny, Chile, wyprzedzając ich tradycyjnych partnerów USA czy UE¹⁹. Stały się też dla wielu krajów jednym z największych inwestorów zagranicznych; firmy chińskie podjęły szeroką kooperację z lokalnymi producentami w różnych dziedzinach przetwórstwa surowców.

Rozszerza się też współpraca surowcowa, inwestycyjna i handlowa między Chinami a krajami grupy BRIC²⁰. Realizują projekty inwestycyjne w Brazylii,

¹⁸ IMF International Financial Statistics.

¹⁹ W 2009 roku Chiny stały się jednym z głównych partnerów handlowych wielu krajów. Udział eksportu do Chin w ogólnym eksporcie Japonii wynosił 20,4%, Australii 20,3%, Chile 19,2%, Brazylii 14,0 %, Indii 13,7%, RPA 13,1%, Arabii Saudyjskiej 12,8%, Indonezji 12,7%, Argentyny 9,7%, Rosji 8,9%, Kanady 7%, Nigerii 6,9%, Meksyku 5,7%.

²⁰ Brazylia, Rosja, Indie, Chiny.

Rosji i Indiach, a w najbliższych latach planowany jest dalszy wzrost handlu i inwestycji. Nowe pole do współpracy Chin z krajami posiadającymi duże zasoby naturalne otworzyło powstanie w 2006 roku organizacji – Shanghai Cooperation Organization, w skład której poza Chinami i Rosją wchodzi: Kazachstan, Kirgistan, Tadżykistan, Uzbekistan.

Poza surowcami mineralnymi Chiny zainteresowane są importem wielu surowców roślinnych. Ograniczone zasoby ziemi (zaledwie 7% terytorium) oraz rosnąca konsumpcja żywności w miastach spowodują wzrost popytu na żywność. Chiny wydzierżawiły ziemie uprawne w różnych krajach Afryki oraz farmy hodowli bydła w Australii i Argentynie.

W ostatniej dekadzie Chiny zbudowały system powiązań i współzależności gospodarczych z wieloma krajami świata, aby zapewnić niezakłócone dostawy najważniejszych surowców dla dalszego dynamicznego rozwoju. Zmiana modelu rozwoju na bardziej surowcooszczędny może w przyszłości nieco zmniejszyć dotychczasowe zapotrzebowanie na niektóre surowce dla przemysłu. Jednak budowa nowych miast i przeniesienie do nich kilkuset milionów osób będzie stwarzać dodatkowe zapotrzebowanie na energię i inne surowce. Zmiany technologiczne powinny wpłynąć na ograniczenie negatywnego wpływu na środowisko naturalne. Liczne opracowania wskazują na dramatyczne skutki ocieplenia klimatu dla rozwoju Chin. Już dzisiaj kraj musi borykać się z problemami suszy, powodzi oraz niedoboru wody.

Chiny zdecydowały się w ostatnich latach na przenoszenie produkcji niektórych towarów do krajów sąsiednich i wykorzystania regionalnego łańcucha dostaw w celu zwiększenia konkurencyjności. Częściowo powielają azjatycki model rozwoju przemysłowego, określanego jako „*Flying geese*”. Dzięki temu dynamicznie rozwija się współpraca przemysłowa, inwestycyjna i handlowa z krajami regionu Azji Południowo-Wschodniej. W latach 2007–2008 trafiało do tego regionu około 2/3 chińskich inwestycji zagranicznych. Dla wielu krajów regionu Chiny stały się głównym partnerem handlowym i coraz bardziej znaczącym inwestorem. Badania w tych krajach pokazują, że ponad 2/3 osób ma pozytywne opinie o wpływie chińskiej gospodarki na rozwój ich krajów [Halper, 2010, s. 233].

Nie brakuje jednak napięć i nieuregulowanych spraw w stosunkach z sąsiadami. Władze w kolejnych deklaracjach podkreślają się, że Chiny będą w sposób pokojowy rozwijać swe stosunki z innymi krajami w ramach polityki dobrego sąsiedztwa i poszerzenia gospodarczej współpracy. Wielu ekspertów wskazuje na zagrożenie związane ze statusem Tajwanu. Mimo napięć politycznych stosunki gospodarcze rozwijają się bardzo dobrze. W ostatniej dekadzie Chiny stały się największym partnerem handlowym Tajwanu, a inwestorzy z Tajwanu jednymi z największych inwestorów zagranicznych w Chinach. W 2007 roku handel między obu krajami przekroczył 102 mld USD (eksport Tajwanu do Chin wzrósł do ponad 74,3 mld USD). W Chinach żyje i pracuje ponad 1 mln tajwańskich przedsiębiorców i fachowców. Wzrost napięć politycznych miałby ogromnie negatywne skutki dla obu krajów.

Szczególne znaczenie dla dalszego rozwoju Chin ma charakter stosunków z USA. Gospodarki obu krajów są obecnie ściśle powiązane. Istnieje specyficzna symbioza handlowa i finansowa między obu krajami²¹. Gospodarka amerykańska w ostatniej dekadzie w dużym stopniu rozwijała się dzięki chińskim kredytom, a Chiny rozwijały się dzięki popytowi amerykańskich konsumentów. Stany Zjednoczone stały się największym odbiorcą chińskich towarów, a Chiny największym kredytodawcą oraz inwestorem w amerykańskie obligacje rządowe. Globalizacja umożliwiła transfer nadmiernych chińskich oszczędności do USA, co pozwoliło na utrzymanie niskich stóp procentowych, łatwy dostęp do kredytu oraz stworzyło warunki dynamicznego wzrostu konsumpcji i rosnącego popytu na chińskie towary.

Wartość chińskiego eksportu do USA była w 2008 r. prawie 3,5-krotnie wyższa niż w 2000 roku. Mimo że eksport amerykański na rynek chiński także wzrósł ponad trzykrotnie, to jednak Stany Zjednoczone miały stały i wysoki (od 2005 r. ponad 230 mld USD) deficyt w handlu z Chinami (tab. 2). Chiny eksportowały w 2009 r. na rynek amerykański około 19% swojego ogólnego eksportu, natomiast import z USA stanowił 7,3% chińskiego importu.

Tabela 2. Deficyt handlowy USA w handlu z Chinami w latach 2000–2009 (w mld USD)

Rok	Import USA z Chin	Eksport USA do Chin	Bilans USA w handlu z Chinami
2000	100,0	16,3	-83,7
2001	102,3	19,2	-83,0
2002	125,2	22,1	-103,1
2003	152,4	28,4	-124,0
2004	196,7	34,7	-162,0
2005	243,5	41,8	-201,6
2006	287,8	55,2	-232,5
2007	321,7	65,2	-256,3
2008	337,8	71,5	-266,3
2009	296,4	69,6	-226,8

Źródło: Opracowano na podstawie danych US International Trade Commission.

²¹ W 2007 roku Nail Ferguson i Moritz Schularick stworzyli neologizm Chimerica, wskazując na ściśle powiązanie obu gospodarek.

Wysoki deficyt w handlu USA z Chinami jest przyczyną wielu napięć między tymi państwami. Oba kraje mają inne koncepcje rozwiązania tego problemu i zmiany polityki kursu juana.

Sposób rozwiązywania napięć w stosunkach gospodarczych między Chinami i USA ma istotne znaczenie zarówno dla rozwoju obu krajów jak i dla całej gospodarki światowej. Zmniejszenie globalnej nierównowagi handlowej i płatniczej wymaga zmian w dotychczasowych modelach rozwoju w obu gospodarach. W Stanach Zjednoczonych konieczne jest odejście od dotychczasowego modelu rozwoju napędzanego konsumpcją na kredyt i zwiększenie oszczędności, a w Chinach odejście od modelu agresywnej strategii eksportowej, prowadzącego do utrzymywania wysokiej nadwyżki handlowej, do wspierania krajowej konsumpcji i zmniejszenia wysokiej obecnie stopy oszczędności [Szymański, 2009]. Wojna handlowa czy walutowa nie rozwiąże tego problemu. Chiny będą zapewne dalej finansowały amerykański deficyt, bo zależy im na utrzymaniu stabilnego dolara (posiadają amerykańskie obligacje o wartości 800 mld USD). Uważają, że przez wiele lat dolar będzie nadal główną walutą rezerwową i na razie nie mają ambicji, aby ich własna waluta szybko stała się jedną z walut rezerwowych.

Między USA i Chinami istnieją znaczne różnice w wielu kwestiach, mają różne interesy i systemy wartości oraz inne priorytety, jednak wiele spraw i celów ich łączy, jak np. utrzymanie otwartego globalnego systemu czy stabilizacja gospodarki światowej. Współdziałanie dwóch największych potęg gospodarczych jest niezbędne do rozwiązania najważniejszych problemów, w tym także zmniejszenia zanieczyszczenia środowiska, oba kraje są bowiem największymi emitentami dwutlenku węgla do atmosfery²².

Zagraniczna polityka ekonomiczna Chin koncentruje się na rozwoju wszechstronnych stosunków z wieloma krajami jako jednym z warunków dalszego dynamicznego wzrostu gospodarczego. W wielu krajach Afryki, Ameryki Łacińskiej i Azji ich działania spotykają się z powszechnym poparciem. W najbliższych dekadach kraje rozwijające się i wschodzące rynki będą odgrywały znacznie większą rolę w chińskiej wymianie handlowej i inwestycjach. Podczas gdy obecnie głównym rynkiem dla chińskiego eksportu są kraje wysoko rozwinięte (65%), to około 2040 r. dominować będą kraje rozwijające się [Dadush, 2010].

Ludzie międzynarodowego biznesu nie widzą większych zagrożeń w kontynuowaniu dynamicznego wzrostu Chin. Badania prowadzone przez McKinsey Institute w 2009 r. pokazały ich duży optymizm; nadal uważają, że jest to najbardziej atrakcyjne miejsce do inwestowania, a dalszy dynamiczny rozwój przyczyni się do tego, że w 2040 r. korporacje chińskie będą stanowiły największą grupę wśród 500 największych firm, a na giełdach w Chinach będą notowane akcje największych transnarodowych korporacji z wielu krajów.

²² Wydaje się, że Stany Zjednoczone zrezygnowały z wywierania nacisku na Chiny w sprawie demokratyzacji i praw człowieka, gdyż priorytetem są sprawy gospodarcze.

PROGNOZY WZROSTU GOSPODARCZEGO CHIN DO 2050 ROKU

Imponujące sukcesy gospodarcze i wzrost pozycji Chin w gospodarce światowej powoduje, że stawiane jest pytanie, czy ten wzrost może być w najbliższych dekadach kontynuowany i jaka będzie pozycja Chin w 2050 roku. Wielu badaczy uważa, że jeżeli Chiny będą osiągały nadal średnie tempo wzrostu gospodarczego na poziomie znacznie wyższym niż kraje Zachodu, to w najbliższych dekadach staną się pierwszą potęgą gospodarczą świata. W 2010 roku Chiny wyprzedziły Japonię i stały się drugą gospodarką świata (Japonia była nią od 1968 r.), w roku 2009 stały się największym eksporterem świata, wyprzedzając Niemcy. Zajęły również pierwsze miejsce pod względem wielkości produkcji przemysłowej, w tym samochodów, wyprzedzając Stany Zjednoczone.

Analizy dotyczące perspektyw rozwoju chińskiej gospodarki, prowadzone przez Goldman Sachs od 2003 r. (w ramach grupy BRIC), pokazują, że znacznie szybciej – niż wcześniej przewidywano – Chiny wyprzedzą pod względem PKB inne kraje wysoko rozwinięte. Przewidywano (dane z 2006 r.), że PKB Chin wyniesie w 2030 roku 26 820 mld USD, a PKB USA – 22 810 mld USD. Główny ekonomista Goldman Sachs Jim O'Neill prognozuje, że już w 2027 r. Chiny staną się największą gospodarką świata. Globalny kryzys gospodarczy spowodował, że dynamicznie rozwijająca się gospodarka chińska ma szansę już do 2020 r. stać się największą gospodarką świata [Goldman Sachs, 2007]. PKB Chin według ppp (liczony w USD z 2005 r.) już w 2020 r. może być zbliżone do PKB Stanów Zjednoczonych. W 2050 roku PKB Chin liczone według ppp ma być ponad dwukrotnie większe niż w USA. Natomiast dochód narodowy na jednego mieszkańca w 2050 r. będzie w USA wynosił 95 000 USD, a w Chinach 67 000 USD. Oznacza to, że obecna przepaść (dochód *per capita* liczony według ppp jest w USA 10-krotnie wyższy niż w Chinach) znacznie się zmniejszy. Projekcja dotycząca dochodu narodowego na jednego mieszkańca (w ujęciu nominalnym) wskazuje, że podczas gdy w 2006 r. w USA był on 20-krotnie wyższy niż w Chinach, to w 2050 r. będzie tylko 1,7-krotnie wyższy i wtedy Chiny z PKB na jednego mieszkańca 49 650 USD przekroczą obecny poziom dobrobytu USA.

Dadush i Stancil z Carnegie Endowment for International Peace [*The World Order in 2050*, 2009] przedstawili prognozy zmian w gospodarce światowej w latach 2009–2050. Analizując tempo wzrostu PKB oraz prognozy IMF oparte na funkcji Cobba-Douglassa, szacują, że tempo wzrostu gospodarczego Chin w latach 2009–2050 powinno wynosić średnio 5,56%. Tylko jeden kraj – Indie – będą miały wyższe (6,19%) niż Chiny tempo wzrostu. Prognoza przewiduje, że w tym czasie kraje wysoko rozwinięte – USA i UE – będą miały tempo wzrostu około 2,3%. Wynika z tego, że w 2032 r. Chiny pod względem PKB wyprzedzą Stany Zjednoczone i staną się największą gospodarką świata. W roku 2050 realne PKB Chin (w USD z 2005 r.) ma wynosić 46 265 mld, a USA – 38 646 mld. Obecnie Chiny stały się drugą gospodarką świata, ale ich PKB jest czterokrotnie mniejszy niż PKB USA. Natomiast w 2050 r. chińska gospodarka

będzie o 20% większa od gospodarki USA, a liczona w USD według ppp będzie większa o 88%.

Analitycy z PricewaterhouseCoopers przedstawili prognozy: w 2006 r., w 2008 r., a ostatnio w 2010 r., w których wskazują na wielkie przesunięcia w strukturze gospodarki światowej w najbliższych dekadach. Za każdym razem musiano dokonywać rewizji prognozy na korzyść wzrostu potencjału gospodarczego i pozycji Chin [Hawksworth, Tiwari, 2010]. Według ich prognoz z 2008 r., wielkość chińskiego PKB w 2050 r. będzie równa 94% PKB USA (po kursie wymiany w USD), natomiast PKB według siły nabywczej będzie wynosiło 143% PKB Stanów Zjednoczonych. Analitycy przewidują, że wzrost gospodarczy Chin w latach 2005–2050 będzie wynosił rocznie 6,3% (liczony w USD), a w USA 2,4%. Natomiast wielkość PKB na jednego mieszkańca, szacowana w 2005 r. w Chinach według siły nabywczej na 6940 USD, a w USA na 40 339 USD, do roku 2050 ma wzrosnąć w Chinach do 35 851 USD, a w USA do 88 443 USD. W ostatniej prognozie z 2010 r. przyjęto, że dochód narodowy według ppp w 2009 roku w Chinach wynosił 8888 mld USD, a w USA 14 256 mld USD (czyli 60% wyższy niż w Chinach), natomiast szacuje się, że w 2050 roku w Chinach będzie wynosił 59 475 mld USD, a w USA 37 876 mld USD (co oznacza że w Chinach będzie wyższy o 57%). Ekspertcy uważają, że już około 2020 r. Chiny wyprzedzą Stany Zjednoczone i pod względem PKB według ppp staną się największą gospodarką świata.

Robert Fogel z Uniwersytetu w Chicago, laureat Nagrody Nobla, przewiduje, że już w 2040 r. chiński dochód narodowy (przy obecnym tempie wzrostu) może osiągnąć poziom 123 bln USD (w cenach bieżących), czyli 40% dochodu światowego, dochód USA około 14% światowego PKB, a Unii Europejskiej tylko 5% [Fogel, 2009]. Prognozy te wzbudziły wiele kontrowersji. Fogel wskazywał na pięć podstawowych czynników, które – jego zdaniem – pozwalają na dynamiczny wzrost gospodarki chińskiej. Jako pierwszy czynnik wymienia skok edukacyjny w Chinach w najbliższych latach na poziomie wykształcenia wyższego (osiągnięcie stopy skolaryzacji 50%) i 100% w szkolnictwie średnim, drugim czynnikiem jest potencjał, jaki tkwi w słabo rozwiniętym sektorze rolnym, na wsi mieszka bowiem 55% ludności kraju, tj. ponad 700 mln osób. Program rozwoju terenów wiejskich może przyczynić się do ponad 3% wzrostu PKB. Trzecim czynnikiem, który przyczyni się do wzrostu, jest szybko rosnący sektor usług (dotychczas wytwarza tylko 35% PKB), czwarty czynnik to racjonalność i skuteczność chińskiego systemu planowania rozwoju i otwartość na nowe idee i korekty wcześniejszych programów. Piątym czynnikiem jest nadzieja, jaka wiąże się ze zmianą modelu rozwoju w kierunku wspierania wzrostu krajowej konsumpcji. Niektórzy uważają, że oceny Fogla co do rozwoju chińskiej gospodarki są zbyt optymistyczne. Nie brakuje też głosów, że chińskiej gospodarce grozi niechybne załamanie, choć trzeba przyznać że są to głosy odosobnione [Chang, 2001].

Przedstawione prognozy wskazują na wzrost potęgi gospodarczej Chin w najbliższych dekadach nawet wtedy, kiedy ich tempo wzrostu gospodarczego będzie mniejsze od obecnego. Szybciej niż to wcześniej szacowano, Chiny wyprzedzą inne kraje i zajęły w wielu dziedzinach pierwszą pozycję w świecie.

ZAKOŃCZENIE

Dalsze reformy i zmiany w dotychczasowym modelu rozwoju powinny zwiększyć możliwości rozwojowe i zapewnić dalszy dynamiczny wzrost gospodarczy Chin. Powszechne przekonanie o wysokich zdolnościach dostosowywania do zmieniających się warunków i pragmatyzm chińskich elit w prowadzeniu właściwej polityki gospodarczej i osiągnięcia zamierzonych celów pozwala wierzyć, że w najbliższych dekadach Chinę dokonają kolejnego skoku z korzyścią dla rozwoju innych krajów i całej gospodarki światowej.

Prognozy dotyczące wzrostu potęgi gospodarczej Chin wskazują, że już wkrótce staną się one pierwszą gospodarką świata. Czy będzie to już w 2027 r., czy w 2032 r., czy w roku 2040, nie jest już tak ważne, natomiast istotna jest odpowiedź na pytanie, które stawia Martin Jacques: „jak Chiny będą rządziły światem, jak będą wykorzystywały swój potencjał gospodarczy?” [Jacques, 2010]. Strefa wpływów gospodarczych Chin może objąć ponad połowę światowego PKB, wzrośnie ich zaangażowanie w rozwój krajów nie tylko w Azji, ale w Afryce i Ameryce Łacińskiej. Już dzisiaj w wielu regionach Chinę zastępują USA czy Japonię w dostarczaniu pomocy rozwojowej, w wymianie handlowej, przepływach kapitału czy współpracy przemysłowej i technicznej.

Mimo znacznego wzrostu potęgi gospodarczej – zdaniem chińskich przywódców – kraj należy do grupy rynków wschodzących. W październiku 2009 r. podczas obchodów 60-lecia powstania ChRL premier powiedział: „kraj nadal jest biedny i podstawowym celem jest zapewnienie dalszego dynamicznego wzrostu gospodarczego, aby setki milionów ludzi mogło wyjść z biedy i przejść do klasy średniej. Chiński produkt krajowy w przeliczeniu na głowę to nieco ponad 3 tys. USD w 2008 roku – to niewiele – jesteśmy pod tym względem mniej więcej na 110. miejscu na świecie, nadal mamy dużo do zrobienia”.

Świat coraz bardziej musi się liczyć z potęgą gospodarczą Chin. Podczas gdy w najbliższej dekadzie kraje Zachodu będą zmagaly się z ogromnym zadłużeniem i bezrobociem, chińska gospodarka może nadal rozwijać się dynamicznie. Jako nowa potęga gospodarcza Chinę będą starały się w wielobiegunowym świecie stworzyć najlepsze warunki do realizacji przyjętych celów rozwojowych, jednocześnie wspierając aspiracje rozwojowe krajów rozwijających się. Chiny z ogromnym rynkiem i rosnącym popytem kilkuset milionów nowych konsumentów nie powinny stanowić zagrożenia, ale szansę dla wielu krajów na wzrost eksportu i zaspokojenia tego popytu. Popyt chiński może stać się w najbliższej dekadzie siłą napędzającą rozwój gospodarki światowej. Wzrost roli Chin w organizacjach międzynarodowych powinien sprzyjać rozwiązaniu wielu globalnych problemów.

BIBLIOGRAFIA

Atsmon Y., Dixit V. [2009], *Understanding China's Wealthy*, “The McKinsey Quarterly”, July.

- Barbier E.B. [2010], *Green Stimulus, Green Recovery and Global Imbalances*, "World Economics", Vol. 11, No. 2.
- Bergsten C.F. et.al. [2008], *China's Rise: Challenges and Opportunities*, Peterson Institute for International Economics and Center for Strategic and International Studies, Washington DC.
- Branstetter L., Lardy N. [2006], *China's Embrace of Globalization*, "NBER Working Paper", No 12373, Cambridge, July.
- BRICs and Beyond* [2007], Goldman Sachs.
- Chang G.G. [2001], *The Coming Collapse of China*, Random House, Toronto–New York.
- China in a Globalizing World* [2005], UNCTAD.
- China Educational Statistic Yearbook* [1998–2005], Beijing.
- Chiny w globalnym świecie. Chińska reforma gospodarcza – próba syntezy* [2008], W. Pomykało (red.), Fundacja Innowacja, WSSE, Warszawa.
- Dadush U., Stancil B. [2009], *The G-20 in 2050*, Carnegie Endowment for International Peace, "International Economic Bulletin", November.
- Dadush U., Stancil B. [2010], *The World Order in 2050*, Carnegie Endowment for International Peace, "International Economic Bulletin", April.
- Deyou W. [2008], *Spoleczna wartość konfucjalizmu w XXI wieku*, w: W. Pomykało (red.), *China in Global World*, Fundacja Innowacja, Warszawa.
- Dreaming with BRICs: The Path to 2050* [2010], Goldman Sachs.
- Fogel R. [2010], *China Estimated Economy by the Year 2040*, "Foreign Policy", January.
- Friedman E. [2005], *Asia Giants: Comparing India and China*, Palgrave MacMillan, New York.
- Gu X. [2001], *China and Its Reaction to Globalization*, Paper for the 2001 ISA Convention in Hong Kong.
- Halper S. [2010], *The Beijing Consensus: How China's Authoritarian Model will Dominate the 21st Century*, Basic Books, New York.
- Handbook of Statistics* [2009], UNCTAD, Geneva.
- Hangbo H. [2008], *Rzeczywistość i perspektywy rozwoju gospodarczego Chin*, w: *China in Global World*, Fundacja Innowacja, Warszawa.
- Hawksworth J., Tiwari A. [2010], *The World in 2050. The Accelerating Shift of Global Economic Power: Challenges and Opportunities*, London, <http://www.pwc.com/gx/en/world-2050/the-accelerating-shift-of-global-economic-power.jhtml>
- Hawksworth J., Cookson G. [2008], *The World in 2050*, http://pwc.com/gx/en/world-2050/pdf/world_2050_brics.pdf
- Holz C.A. [2005], *China's Economic Growth 1978–2025*, Hong Kong University.
- Huadong G., Wu J. [2010], *Science and Technology in China: A Roadmap to 2050*, Strategic General Report, Chinese Academy of Sciences.
- Jacques M. [2009], *When China Rules the World: The End of Western World and the Birth of New Global Order*, Penguin Press, New York.
- Kłosiński K. [2008], *Chiny i Indie. Ekonomiczne skutki rozwoju*, Wydawnictwo KUL, Lublin.
- Kołodko G.W. [2008], *Wędrujący świat*, Wydawnictwo Prószyński i S-ka, Warszawa.
- Kowalik T. [2005], *Systemy gospodarcze. Efekty i defekty reform i zmian ustrojowych*, Fundacja Innowacja: Wyższa Szkoła Społeczno-Ekonomiczna, Warszawa.

- Kulig J. [2010], *Meandry globalizacji XXI wieku*, Wydawnictwo: Vizja Press&It, Warszawa.
- Lampton D.M. [2007], *The Forces of Chinese Power*, "Foreign Affairs", January/February.
- Lardy N.R. [2010], *The Sustainability of China's Recovery from Global Recession*, "Policy Brief", Peterson Institute for International Economics, March.
- Liang L. [2009], *Impact of the Global Financial Crisis on China, Empirical Evidence and Policy Implications*, "China and World Economy", No. 6.
- Liberska B. [2008], *System powiązań Ameryki Łacińskiej z Indiami i Chinami*, „Zeszyty Naukowe Kolegium Gospodarki Światowej SGH”, nr 23, Warszawa.
- Liberska B. [2010], *Świat po kryzysie. Czy powstaje nowa globalna architektura ekonomiczna?* w: *Wyzwania przyszłości*, PAN, Warszawa.
- Maddison A. [2007], *Chinese Economic Performance in the Long Run*, OECD, Paris.
- McKay H., Song L. [2010], *China as a Global Manufacturing Powerhouse: Strategic Considerations and Structural Adjustment*, "China and World Economy", No 1.
- Qizheng Z. [2010], *China Model: A New Development Model from the Sixty Years of the Republic of China, China Model: Experience and Difficulties*, www.fpri.org/orbis/5404/delisle.chinataiwan.pdf
- Ramo J.C. [2004], *The Beijing Consensus*, The Foreign Policy Centre, London.
- Rybiński K. [2007], *Globalizacja w trzech odstonach: offshoring, globalne nierównowagi, polityka pieniężna*, Centrum Doradztwa i Informacji „Difin”, Warszawa.
- Simon D.C., Cao C. [2009], *China's Emerging Technological Edge: Assessing the Role of High-End Talent*, Cambridge University Press.
- Statistical Yearbook of China* [2009], China Statistical House.
- Starzyk K. [2009], *Zagraniczna polityka ekonomiczna w procesie rynkowej transformacji. Przypadek Chin*, Agencja Wydawnictwo PLACET, Warszawa.
- Stiglitz J. [2006], *Making Globalization Work*, W.W. NORTON & Co., London.
- Szymański W. [2007], *Czy globalizacja musi być irracjonalna?* Szkoła Główna Handlowa, Oficyna Wydawnicza, Warszawa.
- The Beijing Consensus is to Keep Quiet* [2010], "The Economist", May 18th.
- „The Economist” [2010a], May 10th.
- „The Economist” [2010b], October 2nd.
- The Value of China's Emerging Middle Class* [2006], "The McKinsey Quarterly", June.
- Trade and Development Report 2010* [2010], UNCTAD.
- UNESCO Science Report* [2010], UNESCO, Paris.
- Wei Ch., Jinju L. [2009], *Future Population Trends in China 2005–2050*, Australian National University, "General Paper", No. G-191, September.
- Wei P. [2009], *China Model: A New Development Model from the Sixty Years of the Republic of China*, Central Compilation & Translation Press, Beijing.
- Wang Y.H., Zhang W.T., Yu H., Wang F. [2009], *Advanced Manufacturing Technology in China: A Roadmap 2050*, Chinese Academy of Sciences, Springer, Berlin.
- World Development Indicators* [2010], The World Bank; IMF Statistics, Washington.
- World Investment Report* [2010], UNCTAD, Geneva.
- Yang Y. [2003], *China Integration into the World Economy: Implications for Developing Countries*, IMF Working Paper, WP/03/245, Washington.

STRESZCZENIE

Chiński model rozwoju i podejście do globalizacji przyniosły w ostatnich trzech dekadach imponujące osiągnięcia gospodarcze. Celem pracy jest poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, czy wysoki wzrost gospodarczy Chin może być kontynuowany i jakie będą tego konsekwencje. Przedmiotem analizy są, po pierwsze, wewnętrzne i zewnętrzne czynniki, które mogą sprzyjać lub ograniczać dalszy wzrost, po drugie, wskazanie na kierunki zmian w obecnym modelu, mogące wpłynąć na zwiększenie zdolności rozwojowych, po trzecie, omówienie roli Chin w gospodarce światowej oraz ich wpływu na rozwój innych krajów i regionów.

Badania wskazują, że w najbliższych dekadach Chiny będą wprowadzać szerokie reformy. Dalsza modernizacja ma być w większym stopniu oparta na wykorzystaniu własnych innowacji i postępu technologicznego, a także na zmianach w modelu wzrostu gospodarczego bardziej nastawionego na wzrost krajowej konsumpcji i rozwój usług, a mniej na przemysł i inwestycje. Chiny w wielobiegowym świecie będą się starały zapewnić realizację planów rozwojowych i poszerzać swoje wpływy w wielu regionach. Liczne prognozy dotyczące wzrostu gospodarczego i potencjału gospodarczego Chin pokazują, że już wkrótce mogą stać się największą gospodarką świata.

Słowa kluczowe: chiński model rozwoju, globalizacja, globalny kryzys, rola Chin w gospodarce światowej.

PROSPECTS FOR DEVELOPMENT OF CHINESE ECONOMY TILL YEAR 2050

ABSTRACT

The Chinese model of development and its approach to globalization brought impressive economic achievements over the last three decades. The paper aims at answering the question, whether Chinese rapid economic growth can continue and what its consequences will be.

The main objectives of analysis are: firstly – to examine internal and external factors which may enhance or limit further growth; secondly – to indicate the directions of changes in economic growth pattern which may increase development abilities; thirdly – to describe the role of China in the world economy as well as its influence on development of other countries and regions.

The research indicates that in coming decades China will introduce wide range of reforms which will lead to restructuring of its economy. Further modernization will be based in a much larger degree on utilization of domestic innovations and technological advances and also will change economic growth

pattern, focusing more on domestic consumption and services and less on industry and investment. In the multipolar world China will strive to ensure the implementation of its development goals and to increase its influence on many regions. Numerous projections of Chinese economic growth and its economic power show that soon it will become the largest economy in the world.

Key words: Chinese development model, globalization, global crisis, Chinese role in world economy.